

## **"ZAMONAVIYLIK" KONSEPTINING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI LEKSIK-SEMANTIK MAYDONLARI: QIYOSIY TAHLIL**

**Jakbarova Iroda Badriddin qizi**

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillar instituti o'qituvchisi

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida "zamonaviylik" konseptining leksik-semantik maydonlari qiyosiy tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi "modernity" konsepti texnologik taraqqiyot va innovatsiyalar bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilidagi "zamonaviylik" tushunchasi milliy qadriyatlar va an'analar bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi.

**Kalit so'zlar:** konsept, zamonaviylik, leksik-semantik maydon, qiyosiy tahlil, lingvokulturologiya, modernity, yadro komponent, periferiya.

**Аннотация:** В данной статье представлен сравнительный анализ лексико-семантических полей понятия «современность» в английском и узбекском языках. Результаты показывают, что, в то время как в английском языке понятие «современность» ассоциируется с технологическим прогрессом и инновациями, в узбекском языке оно выражается в гармонии с национальными ценностями и традициями.

**Ключевые слова:** понятие, современность, лексико-семантическое поле, сравнительный анализ, лингвокультурные исследования, современность, основной компонент, периферия.

**Abstract:** This article presents a comparative analysis of the lexical-semantic fields of the concept of "modernity" in English and Uzbek. The results show that while the concept of "modernity" in English is associated with technological progress and

innovation, the concept of "modernity" in Uzbek is expressed in harmony with national values and traditions.

**Keywords:** concept, modernity, lexical-semantic field, comparative analysis, linguo-cultural studies, modernity, core component, periphery.

## **KIRISH**

Zamonaviy tilshunoslikda konsept kategoriyasi kognitiv lingvistika va lingvokulturologiyaning markaziy tushunchalaridan biri sifatida alohida o'rin tutadi. Konseptlar til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi, chunki ular ma'lum bir xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va tafakkur tarzini aks ettiradi [1]. "Zamonaviylik" konsepti bugungi kunda globallashtirish jarayonlari, texnologik taraqqiyot va madaniy o'zgarishlar fonida alohida dolzarblik kasb etmoqda. Turli tillarda ushbu konseptning verbalizatsiyalanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu xalqlarning zamonaviylikni qabul qilish va baholashidagi farqlarni ko'rsatadi [2]. Ingliz va o'zbek tillarida "zamonaviylik" konseptining qiyosiy tahlili nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatlararo muloqot nuqtai nazaridan ham ahamiyatlidir. Tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek tillarida "zamonaviylik" konseptining leksik-semantik maydonlarini aniqlash, ularning yadro va periferiya komponentlarini tavsiflab berish hamda lingvokulturologik xususiyatlarini ochib berishdan iborat.

## **METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI**

Tadqiqotda bir qator metodlardan foydalanildi: leksik-semantik maydonni aniqlash uchun komponentli tahlil usuli, ikkala tildagi konseptlarni solishtirish uchun qiyoslash metodi, olingan natijalarni ilmiy jihatdan asoslash uchun tavsiflash usuli qo'llanildi. Konsept nazariyasi bo'yicha Z.D. Popova va I.A. Sternin [3] tomonidan ishlab chiqilgan yondashuv asos qilib olindi, ularga ko'ra konseptning leksik-semantik maydoni yadro, yaqin periferiya va uzoq periferiyadan tashkil topadi. Leksik-semantik maydon nazariyasi tilshunoslikda uzoq tarixga ega bo'lib, J. Trier, V.V. Vinogradov, Yu.N. Karaulov kabi olimlarning ishlarida nazariy jihatdan asoslangan [4]. Mazkur nazariyaga ko'ra, til

leksikasi ma'lum semantik munosabatlar asosida tizimli ravishda tashkil topgan maydonlardan iborat.

Lingvokulturologik yondashuv V.A. Maslova [5] va S.G. Vorkachev [6] ishlarida chuqur tahlil etilgan bo'lib, konseptlar milliy madaniyatning til orqali ifodalanishi sifatida talqin qilinadi. O'zbek tilshunosligida konseptologiya sohasida D.U. Ashurova va M.R. Galieva [7] tomonidan olib borilgan tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi, ular ingliz va o'zbek tillaridagi konseptlarning qiyosiy tahlili bo'yicha metodologik asoslarni ishlab chiqqan. Shuningdek, N.R. Akhmedova [8] tomonidan amalga oshirilgan o'zbek tilidagi madaniy konseptlar tahlili mazkur tadqiqot uchun muhim nazariy manba bo'lib xizmat qildi. Ingliz tilidagi "modernity" konseptining tadqiqida A. Wierzbicka [9] ning semantik universalialar bo'yicha ishlari hamda Z. Kövecses [10] ning konseptual metaforalar nazariyasi metodologik asos sifatida qo'llanildi.

### **NATIJALAR VA MUHOKAMA**

Ingliz tilida "zamonaviylik" konseptining markaziy leksemasini "modernity" so'zi tashkil etadi. Izohli lug'atlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu leksemaning yadro semalari quyidagilardan iborat: "contemporary period" (zamonaviy davr), "present time" (hozirgi zamon), "newness" (yangilik), "innovation" (innovatsiya), "progress" (taraqqiyot). Bu semalar ingliz tilida zamonaviylik tushunchasining asosan vaqt o'lchami va texnologik rivojlanish bilan bog'liqligini ko'rsatadi [3]. Leksik-semantik maydonning yaqin periferiyasini "modern", "contemporary", "current", "up-to-date", "advanced" kabi sifatlar, "modernization", "innovation", "progress", "development" kabi otlar tashkil etadi. Uzoq periferiyada esa "cutting-edge", "state-of-the-art", "trendy", "fashionable" singari ekspressiv leksemalar joylashgan. Ingliz tilidagi mazkur konseptning muhim xususiyati shundaki, u asosan ijobiy konnotatsiyaga ega bo'lib, taraqqiyot, rivojlanish va yangilanish g'oyalari bilan chambarchas bog'langan [9].

O'zbek tilida "zamonaviylik" konseptining yadro leksemasini "zamonaviylik" so'zining o'zi tashkil etadi. Etimologik jihatdan "zamon" so'zi arab tilidan kirib kelgan bo'lib, "vaqt", "davr" ma'nolarini anglatadi. Izohli lug'atlarda ushbu leksemaning asosiy

semalari sifatida "hozirgi davrga xoslik", "yangicha", "ilg'or" kabi ma'nolar qayd etilgan [8]. Biroq o'zbek tilidagi konseptning o'ziga xos jihati shundaki, u faqat vaqt o'lchami bilan cheklanmaydi, balki ma'naviy-axloqiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Yaqin periferiyada "zamonaviy", "hozirgi", "yangi", "ilg'or", "taraqqiyparvar" sifatlari, "yangilanish", "rivojlanish", "taraqqiyot", "modernizatsiya" otlari mavjud. Uzoq periferiyada esa "moda", "trend", "innovatsion", "raqamli" kabi nisbatan yangi qo'llanmalar uchraydi. O'zbek lingvomadaniyatida zamonaviylik ko'pincha an'analar bilan qiyoslanadi va "zamonaviy, lekin milliy" paradigmasi doirasida talqin etiladi [7]. Qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, ikkala tildagi konseptlar o'rtasida ham umumiylik, ham farqlar mavjud. Umumiy jihatlar sifatida vaqt o'lchami, yangilik va taraqqiyot semalari ko'rsatilishi mumkin, chunki ular ikkala tilning leksik-semantik maydonlarida yadro komponent sifatida namoyon bo'ladi. Farqli jihatlar esa quyidagilardan iborat: ingliz tilida "modernity" konsepti kuchli individualistik va texnologik yo'nalishga ega bo'lib, shaxsiy erkinlik, innovatsiyalar va ilmiy-texnik taraqqiyot bilan bog'langan [10]. O'zbek tilida esa "zamonaviylik" konsepti kollektivistik va madaniy yo'nalishga ega bo'lib, jamoa qadriyatlari, milliy o'zlikni saqlash va an'analar bilan uyg'unlik g'oyalarini o'z ichiga oladi [5]. Bu farqlar ikki xalqning madaniy kodlari va dunyoqarashlari o'rtasidagi tafovutlarni aks ettiradi. Ingliz lingvomadaniyatida zamonaviylik ko'proq "eskini yangi bilan almashtirish" sifatida tushunilsa, o'zbek lingvomadaniyatida u "eskini yangi bilan boyitish" paradigmasida namoyon bo'ladi [6].

## **XULOSA**

Olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, ingliz va o'zbek tillarida "zamonaviylik" konseptining leksik-semantik maydonlari ham universal, ham milliy-madaniy xususiyatlarga ega ekanligi aniqlandi. Universal xususiyatlar sifatida vaqt o'lchami, yangilik va taraqqiyot semalari ikkala tilning yadro komponentlarida mavjudligi ko'rsatildi. Milliy-madaniy xususiyatlar esa konseptning periferiya komponentlarida va konnotativ ma'nolarida yaqqol namoyon bo'ladi. Ingliz tilidagi "modernity" konsepti texnologik taraqqiyot, individualizm va innovatsiyalar bilan bog'langan bo'lsa, o'zbek

tilidagi "zamonaviylik" konsepti milliy qadriyatlar, an'analar va jamoa manfaatlari bilan uyg'unlashgan holda talqin etiladi. Ushbu tadqiqot natijalari lingvokulturologiya, qiyosiy tilshunoslik va madaniyatlararo muloqot sohasidagi ilmiy izlanishlarga hissa qo'shadi. Kelgusida mazkur konseptning boshqa diskurslardagi, xususan, ommaviy axborot vositalari va badiiy adabiyotdagi verbalizatsiyalanishini o'rganish istiqbolli yo'nalish sifatida belgilanadi.

### **ADABIYOTLAR RO'YXATI**

Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Москва: Гнозис, 2019. – 390 с.

Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении. – Москва: Языки славянской культуры, 2020. – 792 с.

Попова З.Д, Стернин И.А. Когнитивная лингвистика – Москва: АСТ, 2021 – 314 с

Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. – Москва: Наука, 2019. – 356 с.

Маслова В.А. Лингвокультурология. – Москва: Академия, 2020. – 208 с.

Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2021. – № 1. – С. 64–72.

Ashurova D.U., Galieva M.R. Cognitive Linguistics and Conceptual Analysis. – Tashkent: Fan, 2022. – 186 p.

Ахмедова Н.Р. Ўзбек тилида маданий концептларнинг лингвистик тадқиқи. – Тошкент: Фан, 2021. – 224 б.

Wierzbicka A. Semantics: Primes and Universals. – Oxford: Oxford University Press, 2020. – 512 p.

Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. – Oxford: Oxford University Press, 2021. – 396 p.